

Huisstijl Hoek & Sonépouse Ondertiteling BV

Spelling

Het Witte Boekje is de maatstaf.

Uit- en inpunten

Een afgebroken titel eindigen met drie puntjes...
en het vervolg niet inpunten.

Toen hij de rekening van de garage zag...

**dacht hij met spijt terug
aan z'n trouwe fiets.**

Als een tweede spreker de zin van de eerste aanvult, begint de tweede zin **altijd** met een hoofdletter.

**Als je niet snel opdondert...
-Heb jij een probleem.**

Probeer het uitpunten te beperken. Laat een titel waar mogelijk eindigen met een punt. Vermijd zinnen die over meer dan twee titels doorlopen. Beperk het gebruik van denkpuntjes. Je hoeft niet elke aarzeling of spreekpauze weer te geven in een titel; beeld en geluid zijn meestal duidelijk genoeg.

Liggend streepje

Geen spatie na een -

**Weet jij waar hij is?
-Geen idee.**

Geen - als een titel eindigt met een dubbele punt.

Getallen

In de regel worden de volgende getallen uitgeschreven:

- getallen van een tot en met twintig
- hele tientallen
- honderdtallen
- duizendtallen + miljoen, miljard

Uitzonderingen:

Leeftijden, geldbedragen, jaartallen, huisnummers doen we in cijfers.

Verkorte vormen

Verkorte vormen van lidwoorden en voornaamwoorden ('n, 'r, 'm, 't, 's, ie) zoveel mogelijk vermijden. Een titel met veel apostrofs leest minder makkelijk.

We maken wel onderscheid tussen *z'n* en *zijn*, en *m'n* en *mijn*.

Hij pakt z'n boek.

Dat is zijn boek en niet mijn boek (nadruk).

Vorm van de titel

Houd woordgroepen/grammaticale eenheden zoveel mogelijk bij elkaar.

**Zeg dan gewoon eerlijk
dat je er geen zin in hebt.**

dus niet:

**Zeg dan gewoon eerlijk dat je er geen
zin in hebt.**

ook niet:

**Zeg dan gewoon eerlijk dat
je er geen zin in hebt.**

Inserts

Gecentreerd, geen hoofdletters, interpunctie als origineel.

Liedjes en gedichten

Niet gecentreerd, minimale interpunctie (waar nodig een komma of een vraagteken) en geen hoofdletters. Ook niet uitpunten.

Uitroeptekens

Niet.

Aanhalingstekens

Gebruik enkele aanhalingstekens, maar alleen als er verwarring dreigt. Als je iemand duidelijk een brief ziet voorlezen, zijn aanhalingstekens overbodig. Ook in de volgende gevallen zijn ze niet nodig:

**Hij zei tegen me: Barst jij maar.
Ik antwoordde: Val dood.**

Bij een citaat over meerdere ondertitels staan er om elke titel aanhalingstekens. Dit geldt niet voor titels die worden uitgepunt.

Krachttermen

Op schrift komen krachttermen meestal harder over dan in het echt. God en Jezus met een hoofdletter, behalve als hun naam ijdel gebruikt wordt.

**Mijn god, wat een gezeik.
-Hou daar in jesusnaam mee op.**

Cursief

De vuistregel: titels cursiveren, namen niet.

Wel cursiveren:

- Titels van films, radio- en TV-programma's, boeken, liedjes, platen, kunstwerken.
- Woorden in een vreemde taal die echt niet bekend zijn.

Niet cursiveren:

- Namen van muziekgroepen, kranten en tijdschriften.

Mechanische- of gedachtestemmen alleen cursiveren als dat echt noodzakelijk is voor de duidelijkheid (bij verschillende 'stemmen' in één titel, bijvoorbeeld).

In het algemeen geldt: cursiveer zo min mogelijk.

Hoofdletters

Bij Engelse titels van publicaties krijgen alle hoofdwoorden een hoofdletter, in Nederlandse titels alleen het eerste woord (en de eigennamen).

The Murders in the Rue Morgue
Van de koele meren des doods

Aanspreektitels

Mr, Mrs en Miss zonder puntjes. Een jurist is een mr. en een doctor een dr. Als die dr. arts is, gebruik dan liever dokter. Het is sir, lord, lady en don. Alleen Dame is met een hoofdletter (dit om verwarring te voorkomen).

Adressen

Straatnaam niet vertalen, huisnummer na straatnaam: 42nd Street 1018.

Afbreken van woorden

Alleen als het echt niet anders kan.

Afkortingen

Afkorting tot en met vier letters in hoofdletters, waarbij het meervoud een apostrof of een koppelteken krijgt: LA, het OM, de NAVO, OPEC, VIP's, AJC-ers. Langere afkortingen die als woord kunnen worden gelezen, krijgen alleen een beginkapitaal: Unprofor, Unesco. Woorden die niet meer als afkorting worden gezien, mogen in kleine letters worden geschreven: aids, cd, cv, dj, pr, tv, wc, maar we schrijven elpee en beha.

Censuur

Weggecensureerde woorden die vervangen zijn door een stilte of een piep kun je aangeven met (...).

Dubbele punt

Alleen als na een dubbele punt een volledige zin volgt, begint deze met een hoofdletter. Eindigt een titel met een dubbele punt, dan niet uitpunten en de volgende titel beginnen met een hoofdletter.

Gebiedende wijs

Stam van het werkwoord, ook als het bevel tegen meerdere personen is gericht:

Draai om.

Maar in een formulering met 'u' als onderwerp, komt er wel een 't' achter de stam:

Draait u zich om.

Als 'u' wederkerig voornaamwoord is geen 't':

Draai u om.

Genitief

Liever 'het huis van oma' dan 'oma's huis'.

Het is: Met papa's stinkende pijp onder moeders paraplu.

De regel: alleen een apostrof bij een uitspraakprobleem.

Hen/hun/ze

'Hun' wordt gebruikt voor een meewerkend voorwerp, 'hen' voor een lijdend voorwerp en na een voorzetsel. Maar omdat 'hen' vaak stijf en formeel klinkt, kun je in veel gevallen beter 'ze' of eventueel 'die' gebruiken.

Namen

Laat namen alleen weg als al duidelijk is over wie het gaat.

Namen in scripts kloppen vaak niet. Controleer die altijd. Hou je aan de spelling van namen in de aftiteling.

Samenstellingen

Voor samenstellingen met drie delen geldt: koppelteken tussen eerste en tweede deel, tweede en derde deel aaneen.

onroerende-zaakbelasting
1-meiviering
multiple-choicetest

Bij samenstellingen met namen of samenstellingen die aaneengeschreven lastig leesbaar zijn, geldt: tussen eerste en tweede deel een spatie, tussen tweede en derde deel een koppelteken.

Tour de France-winnaar
ad hoc-beslissing
nummer één-hit

Het s-p-e-l-l-e-n van woorden

Kleine letters met streepjes ertussen.

Als het om één letter gaat, wel een hoofdletter (behalve bij de i).

Is bacteriën met één of met twee E's?
Je zet de puntjes op de i, niet op de I.

Werkwoorden

Maak niet om ruimte te sparen van een voltooid verleden tijd een onvoltooid verleden tijd.

niet: **Hoe kwam je binnen?**
maar: **Hoe ben je binnengekomen?**

Waar moet een goede ondertitel aan voldoen?

De beste ondertiteling is meestal een ondertiteling die niet opvalt. De ondertiteling volgt inhoud en ritme van de gesproken tekst. Vrijwel altijd zal er moeten worden ingekort vanwege de beperking in tijd.

Een ondertitel is een storend element in beeld, dus we moeten er alles aan doen om dat storende effect te vermijden. Een ondertitel moet daarom:

- het ritme van spraak en beeld volgen
- in één keer begrijpelijk zijn
- niet langer in beeld staan dan nodig is, maar lang genoeg om gelezen te kunnen worden
- qua lengte in verhouding staan tot de lengte van de gesproken tekst (dus niet één woordje in de ondertitel terwijl de spreker 6 seconden aan het woord is).

De ondertitelaar moet goed kunnen omzetten, maar ook uitstekend kunnen spotten, indelen en comprimeren. De vorm van een ondertitel draagt bij aan de begrijpelijkheid.

COMPRIMEREN

Een van de belangrijkste aspecten van ondertitelen is samenvatten of comprimeren. Lezen kost meer tijd dan spreken, dus minder belangrijke informatie zal moeten worden geschrapt in de ondertitel. Het is de kunst om zo in te korten dat de kijker het verhaal toch goed kan volgen. De volgende punten zijn belangrijk:

- De verhaallijnen moeten duidelijk blijven.
- Ondertitels moeten begrijpelijk op elkaar aansluiten.
- Je kunt nooit terugverwijzen naar wat er bij het comprimeren is gesneuveld.
- Essentiële informatie, grappen, specifiek taalgebruik moeten uit de verf komen.
- Het Nederlands moet correct, helder en soepel zijn.

Wees niet huiverig om iets weg te laten als het moet, het gaat om de juiste keuze. Bedenk dat het beeld al informatie verschaft (gezichtsuitdrukkingen, handelingen, enz.) die niet in de ondertitel hoeft te komen. Een handige regel: een titel die je twee keer moet lezen voor je hem begrijpt, is niet goed. De kijker thuis heeft geen tijd om een titel twee keer te lezen.

Het is moeilijk om kritisch naar je eigen vertaling te kijken als die er eenmaal staat. Zelfs een simpele tikfout zie je soms niet meer. Een goede manier om van het Engels los te komen en om te zien of je Nederlands lekker loopt, is zonder beeld ('op zwart') je titels doorlezen, eventueel vanaf een uitdraai. Doe dat niet meteen nadat je hebt vertaald, maar laat je werk even liggen. Je ziet dan eerder of de essenties in je ondertitel staan.

INDELEN

De indeling (hoe verdeel je de gesproken tekst over ondertitels) is essentieel voor een goede ondertiteling. Zonder een goede indeling geen goede ondertiteling.

Belangrijke punten:

Samenvoegen

Splits zinnen niet onnodig in verschillende titels. Twee zinnen kun je beter onderbrengen in één titel:

- als ze inhoudelijk bij elkaar horen
- als er minder dan één seconde pauze tussen eindtijd en begintijd valt
- als die zinnen in twee titels te kort in beeld staan
- als het om vraag en antwoord gaat

In een dialoog is het aan te bevelen om tekst zoveel mogelijk per spreker bijeen te houden.

Opsplitsen

Soms is het beter om een tekst juist wel over twee titels te verdelen (als de titeltijd het toelaat):

- als twee zinnen (van één spreker) inhoudelijk niets met elkaar te maken hebben of tot twee verschillende personen gericht zijn
- als er een pauze van meer dan 1 seconde valt
- als er een verrassend antwoord, een grap of een ontknoping volgt, die je door samenvoegen te vroeg zou verraden
- als er een stilte valt om de spanning op te voeren of om de aandacht naar het beeld te verplaatsen

Afbreken

Breek een ondertitel alleen af op logische en grammaticaal verantwoorde plaatsen. Breek nooit midden in een woord (of woordgroep) af. Een verkeerde afbreking kan leiden tot een volledig foute interpretatie. Een enkele maal is dat de bedoeling.

Heb je al iets over hem gehoord?

-Ja, vanochtend. Hij is dood...

en doodmoe.

Vermijd ABBA-constructies

A Ga je mee een eindje wandelen?

B -Ik denk het niet...

B met zulk druilerig weer.

A -Dat beetje regen...

A daar ga je niet dood van.

B -Ik ben pas ziek geweest.

B Dan lijkt het me niet verstandig.

A -De buitenlucht zal je goed doen.

De kijker raakt de draad kwijt. Er zijn bijna altijd betere mogelijkheden:

A Ga je mee een eindje wandelen?

B -Niet met dit druilerige weer.

A Van een beetje regen ga je niet dood.

B Ik ben pas ziek geweest.

A -Dan zal de buitenlucht je goed doen.

Synchroniciteit

Al verstaat de kijker de gesproken tekst niet, er zijn vaak herkenbare woorden, zoals 'yes' en 'no', namen van mensen, steden, instanties, of woorden die op een bepaalde toon worden uitgesproken. Probeer datgene in de ondertitel te zetten wat er op dat moment ook gezegd wordt, bij voorkeur op ongeveer dezelfde plaats in de zin. Handhaaf bij een opsomming de volgorde. Een goede synchroniciteit voorkomt storende effecten.

Als je een zin in twee titels moet opsplitsen, zorg dan ook voor een goede 'synchrone' vertaling. Voegwoorden of betrekkelijke voornaamwoorden die in het Engels voor de spreekpauze vallen, verschuiven wel naar de tweede titel:

I do have a drivers licence, but...

Ik heb wel m'n rijbewijs...

I don't have a car.

maar ik heb geen auto.

Uitpunten

Laat ondertitels zo mogelijk eindigen met een punt. Dus: Niet uitpunten als het niet nodig is.

Niet: **Je hebt me vreselijk gekwetst...**
(pauze)
en dat zal ik je nooit vergeven.

Maar: **Je hebt me vreselijk gekwetst.**
(pauze)
Dat zal ik je nooit vergeven.

Veel sprekers maken hun zin niet af. Vertaal als het kan met een zin die eindigt met een punt.

Niet: **Ik had hem al verteld dat...**

Maar: **Ik had het hem al verteld.**

Tussenvoegsels

Laat korte tussenvoegsels weg. Dit zijn vooral tussenvoegsels die gezien de context of het beeld voor zichzelf spreken: *yes, no, thanks, sure, why not, come in, I guess, bye, hi, here you are*. Het is vaak storend als tussenvoegsels worden vertaald.

Twee zinnen van een spreker kun je soms in één ondertitel zetten door de korte reactie ertussen weg te laten.

Regent 't buiten?
(-Ja.)
Ik ga niet als het regent.

Papegaai-effect

Vermijd het papegaai-effect, ofwel herhalingen in één ondertitel.

Afgesproken?
-Afgesproken.

Of: **Morgen komt de koningin.**
-De koningin?

Het antwoord kan meestal worden weggelaten en anders kortweg 'Oké' of 'Echt waar?' luiden. Als je een herhaling weglaat, kun je de titel wel in beeld laten staan, over die herhaling heen.

Door elkaar spreken

Vooraf in talkshows wordt er veel door elkaar heen gepraat. Een goede indeling kan orde scheppen in de chaos. Om te bepalen welke spreker je moet ondertitelen,

kun je op de volgende punten letten:

- Wie is er in beeld?
- Wat is belangrijk?
- Wie praat het hardst?

De kijker ziet iemand in beeld praten en verwacht diens tekst in de ondertitel te lezen. Maar ook belangrijk is de voortgang van de conversatie. Als spreker 1 een losse flodder schiet en spreker 2 zegt iets waar het gesprek vervolgens op doorgaat of waarop gereageerd wordt, dan ligt het voor de hand om spreker 2 te vertalen, zelfs al is spreker 1 in beeld. Ook het volume is iets om rekening mee te houden. Als één spreker duidelijk hoorbaar overal bovenuit komt, dan verwacht de kijker zijn tekst te lezen in de ondertitel. Elke situatie moet je apart beoordelen. In extreme gevallen heb je de mogelijkheid om niks te ondertitelen tot iedereen is uitgeschreeuwd.

DE VORM VAN DE ONDERTITEL

De vorm van de ondertitel is van belang voor de leesbaarheid. Voornaamste mogelijkheden:

- Woordgroepen bijeenhouden. Een lezer neemt informatie makkelijker op als die in semantische eenheden wordt gepresenteerd.
- De bovenste regel laten vollopen. Uit onderzoek is gebleken dat de kijker de bovenste regel eerst leest, dan naar het beeld kijkt en vervolgens de tweede regel leest.
- Blokvorming. De beide regels worden even lang gemaakt voor de fraaiheid. Bij Hoek & Sonéponse en de meeste andere bedrijven wordt blokvorming vermeden.

Voorbeelden:

- Het werk is leuk,
maar er zijn wel te veel regels.**
- Het werk is leuk, maar er zijn wel te
veel regels.**
- Het werk is leuk, maar er
zijn wel te veel regels.**

Hoek & Sonéponse kiest voor a., dat wil zeggen:

- Zinsdelen en woordgroepen bij elkaar houden, dat wil zeggen de bovenste regel verlaten bij een natuurlijke pauze.
- Als de tekst op één regel kan, moet hij op één regel.
- Als twee zinnen van ongeveer gelijke lengte samen niet op één regel passen, dan elke zin op één regel.

- Als een titel bestaat uit twee korte zinnestels die op één regel passen, dan moeten ze op één regel, tenzij ze niets met elkaar te maken hebben. Als de zinnestels bijvoorbeeld tot twee verschillende personen zijn gericht, kun je **ze** beter op twee aparte regels zetten.

SPOTTEN

Goed gespotte ondertitels volgen het ritme van scènes, dialogen en beeldwisselingen, zodat ze soepel door de kijker kunnen worden gelezen. Het is irritant als titels te vroeg of te laat in beeld komen, of enkele frames voor of na een beeldwisseling. Dan krijg je een onrustig totaalbeeld. In- en outcues kunnen op $1/25^e$ van een seconde nauwkeurig worden bepaald.

Om tot een adequate spotting te komen, zijn er enkele basisregels waaraan de vertaler zich moet houden. Deze basisregels zijn regels waar je bij het spotten altijd op moet letten en waar slechts in uitzonderlijke gevallen van wordt afgeweken. Als je volgens deze regels spot, krijg je in principe een adequate spotting.

Basisregels

- Een titel staat minimaal 1:10 en maximaal 7:00 seconden in beeld (1 regel = 3 seconden, 2 regels = 6 seconden (maximaal 7)).
- De incue ligt altijd iets voor de spreker begint (± 3 frames), nooit erna.
- De outcue ligt altijd na het moment dat de spreker ophoudt, een titel is in beeld zolang er wordt gesproken en verdwijnt pas na een uitlooptijd van $1/4$ tot $1/2$ seconde (6 tot 12 frames).
- Komt er na een normale uitlooptijd van $1/4$ tot $1/2$ seconde minder dan 1 seconde tussenruimte voor de volgende titel, dan moeten de titels aansluiten, dus met 3 frames tussenruimte (de maximale uitlooptijd is dus $1\frac{1}{2}$ seconde, gerekend vanaf einde stem).
- Een outcue gaat nooit over een scènewisseling heen (als de spreker tenminste voor de scènewisseling is uitgesproken).
- Als een titel over een beeldwisseling heen gaat, dan met minimaal 10 frames.
- Streef naar ideale leestijd (per regel tekst mag je enkele tekens voorbij het pijltje).

Toelichting

Bij doorlopende dialogen moeten alle titels op het juiste moment in beeld komen.

De incues liggen vast, een incue mag niet verschoven worden voor de outcue van de voorgaande titel. Met outcues heb je vaak speling.

We proberen ook nog rekening te houden met beeldwisselingen, maar het spotten op beeldwisselingen is ondergeschikt aan de basisregels.

Maak eerst een goede indeling en correcte spotting en kijk dan pas of je rekening kunt houden met beeldwisselingen. Ga nooit een incue een seconde vervroegen omdat daar een beeldwisseling zit. Laat nooit een titel op een beeldwisseling uit beeld verdwijnen terwijl de spreker nog spreekt. Geef nooit een titel een te korte leestijd om 'm op een beeldwisseling te laten verdwijnen. Laat je indelingen niet bepalen door beeldwisselingen.

Over het aansluiten of (bij 1 seconde of meer tussenruimte) niet-aansluiten: ga geen outcues en zeker geen incues verschuiven om precies op 1 seconde tussenruimte uit te komen.

Beeldwisseling en scènewisseling

Een beeldwisseling is een overgang van een opname met de ene camera naar een opname met een andere camera binnen dezelfde scène. Als twee mensen bijvoorbeeld een gesprek voeren (zelfs al is dat een telefoongesprek waarbij ze allebei in een andere ruimte staan), zie je steeds wisselend de sprekers in beeld.

Een scènewisseling is ook een beeldwisseling, maar dan van de ene scène naar de andere scène, bijvoorbeeld van een ruzie in een kantoor naar een achtervolging op straat. Bij goed gesneden films lopen de dialogen vaak synchroon met beeld- en scènewisselingen. Het is vaak mooier om de ondertitels bij beeldwisselingen in en uit beeld te laten gaan, dan krijg je minder 'geflits'.

Een scènewissel is een harde beeldwissel: hier mag een titel nooit overheen gaan.

Incue en beeldwisseling

- Als er vlak voor een incue een beeldwisseling zit, kun je eventueel de incue naar voren smokkelen tot de beeldwisseling als het om maximaal 5 frames gaat. Ga je de incue nog meer vervroegen, dan wordt het storend: De kijker ziet al een titel terwijl er nog niets wordt gezegd.

- Als er vlak ná een incue een beeldwisseling komt, verander je niets aan de incue. Die blijft iets (± 3 frames) voor het moment van de stem. Alleen als het om 1 of 2 frames verschil gaat (slordige montage), mag je de incue op de beeldwisseling zetten.

Outcue en beeldwisseling

- Als er een beeldwisseling vlak na de outcue komt, kun je de outcue daarop zetten door 'm iets meer frames te geven. Zorg er wel voor dat je nooit meer dan 1½ seconde uitloop geeft en dat de titel nooit langer dan 6, hooguit 7 seconden in beeld staat.

- Ga (na goed comprimeren) uit van de ideale leestijd. Als er een beeldwisseling vlak vóór de outcue zit, kun je de outcue ietsje vervroegen (uiteraard nooit voor einde stem). Zorg dat je titel nog lang genoeg in beeld staat. Als je titel aan de krappe kant in beeld staat, kun je beter over de beeldwisseling heen gaan met minimaal 10 frames. Hou wel de basisregels aan.

Opmerkingen

- Een titel met een ingewikkelde inhoud (a.) vraagt naar verhouding meer leestijd dan een even lange titel die makkelijker leest (b.).

- a. Niemand heeft nooit ongelijk.**
- b. De godsdienstleraar is ontslagen.**

- Een titel met veel kleine woordjes vraagt meer leestijd dan een even lange titel met langere woorden:

**Ik ben dat op-en-neer-geloop
luchtvaartmaatschappijen
van jou nu wel goed zat.**

**De
verlagen hun tarieven.**

- Bij doorlopende, aansluitende titels van één spreker kun je vaak tijd afsnoepen van de ene titel ten behoeve van de aangrenzende titel door een niet vertaald stukje (een naam of een kuchje) dat net tussen beide titels in valt bij de tijdarme titel te timen.

- Een korte reactie (Yes, thanks, sure) kun je vaak beter niet vertalen, je kunt de tijd bij de ondertitel trekken van degene die de reactie ontlokte.

- Namen aan het begin of het eind van een titel die al bekend zijn, hoeven niet meer vermeld te worden, maar kun je (moet je) vaak mee-timen. In films kunnen personages wel beter eerst geïntroduceerd worden, noem hun namen dan in het begin.

Als je je aan de basisregels houdt, zit je al snel in de buurt van de ideale spotting. Natuurlijk zijn er altijd situaties te bedenken waarin je van de regels moet afwijken. Elke ondertitelaar moet in die gevallen zelf een oplossing bedenken.

